

«ГЭТАЕ ДЗІВА З АБШАРАЎ ЛІТОЎСКАГА КНЯСТВА...»

Беларускія дыпламаты выканалі тое, што не ўдалося іх калегу Эразму Вітэліусу і Міколу Гусоўскаму

«Калі я быў у Рыме, яснавяльможная каралева, папа Леў X, прыгадваючы аднойчы паляванні на Поўначы і велічыню звяроў, пераканаў красамоўнымі словамі надзвычай шаноўнага пана плоцкага біскупа Эразма, пасла вашай Высокасці тады пры ім, каб чучала бізона, якога мы называем зубрам, яго набітая сенам шкура была дастаўлена ў Рым. Калі біскуп плоцкі паабяцаў гэту просьбу выканаць, ён адаслаў лісты Радзівілу, ваяводу віленскаму, просячы падшукаць шкуру найвялікшага зверу гэтай пароды, а мне, у той час свайму дарадчыку, загадаў напісаць што-небудзь аб прыродзе і паляванні на зверу, жадаючы паказаць папу постаць зубра не толькі ў рэчах, але і словах.

Аднак з-за нечаканай смерці Льва ўсё гэта не здзейснілася...»

(з прысвячэння Міколы Гусоўскага каралеве Боне Сфорцы з нагоды выдання паэтычнага зборніка «Песня пра зубра»)

Шэдэўр славянскай культуры «Песня пра зубра», адно з першых поўнамаштабных гістарычных, геаграфічных і фальклорных апісанняў нашага краю, быў створаны, верагодна, у 1521—1522 гадах у Рыме, дзе Гусоўскі знаходзіўся разам са сваім сябрам і мецэнатам, кіраўніком пасольскай місіі Вялікага Княства Літоўскага і Каралеўства Польскага Эразмам Вітэліусам. Менавіта Вітэліус, які ведаў Беларусь і збіраў творы яе пісьменнасці, пабываў у Міры, Слоніме і іншых мясцінах, напэўна, і павінен быў перадаць твор Міколы з Гусава папу Льву X Медзічы, які хацеў пачуць праўдзівое паэтычнае слова пра паляванне на зуброў і краіну, дзе гэта адбывалася. Аднак усе задумы парушыла жудасная бяда — чума, што распаўзлася па

сябе майстар Жуліяна з горада Сан Бенедэта, што на Адрыятыцы, і ягоныя сябры. Пры гэтым адразу вызначылі колькасць падарункавых экзэмпляраў кнігі — для Акадэміі мастацтваў у Мінску, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея (туды ж перадалі ў падарунак цынкавая матрыцы) і бібліятэкі Імя Чартарыйскіх у Кракаве. І, зразумела, у Ватыкан.

Юрый Якавенка паказвае вынік двухгадовай працы. Гэта так званы артбук — мастацкая кніга, якая разлічана на невялікі тыраж і ў асноўным на калекцыянераў, паколькі не кожны ахвотны можа дазволіць сабе яе купіць. Бо адна справа — друкарскі афсетны спосаб, а іншая — калі кожная кніга вырабляецца ўручную, згодна са старажытнымі традыцыямі. Натуральная папера ручной работы, натуральная скура для пераплёту. Дарагія матэрыялы, у гэтым выпадку — казіны пергамент. Асабліва апрацоўка, сушка скуры, выкарыстоўвалі і салёную вадку, і пясок, і сонца. Уручную робіцца кожная вокладка, таксама

Рыме і некаторых мясцінах Апенінскага паўвострава. У 1521 годзе Леў X, высокаадукаваны знаўца паззіі, мастацтва і да таго ж аматар палявання, памёр, а новы папа Адрыян VI быў заклапочаны толькі барацьбой з ератыкамі і не цікавіўся ні вучонымі, ні мастакамі, ні пазтамі. Разлічваў на падтрымку Гусоўскі не мог, а пасля таго, як у 1522 годзе чума забрала жыццё ягонага апекуна Эразма Вітэліуса, то наогул застаўся без сродкаў для існавання і шанцаў выдаць пазму ў Італіі.

Пазтычны зборнік «Песня пра зубра», які складаўся з аднайменнай пазмы, адзінаццаці вершаў і прысвячэння Боне Сфорцы, пры падтрымцы каралевы і яе сакратара Людовіка Альфія быў выдадзены ў 1523 годзе ў Кракаве мізэрным тыражом (першавыданне захавалася да нашых дзён толькі ў трох экзэмплярах). А пачынаючы з XIX стагоддзя, пазма перакладалася на рускую, польскую, літоўскую, украінскую мовы, ёсць тры пераклады на беларускую мову.

І тым не менш падзея, што адбылася нядаўна ў Ватыкане, вельмі сімвалічная. Тое, што не ўдалося зрабіць выхадцу з беларускіх зямель Вялікага Княства Літоўскага, пазту-гуманісту эпохі Адраджэння Міколу Гусоўскаму і паўнамоцнаму каралеўскаму паслу ВКЛ у Рыме Эразму Вітэліусу, выканалі беларускія дыпламаты. Яны перадалі ў Ватыкан жамчужыну лацінамоўнай славянскай літаратуры, пазму «Carmen de statura feritate ac venatione bisonis» («Песня пра выгляд, дзікасць зубра і паляванне на яго», альбо «Песня пра зубра») — кнігу ў выкананні гродзенскага мастака-графіка Юрыя Якавенкі і яго сяброў з Італіі.

— Наша задума была такая, — расказвае Юрый Якавенка. — Гістарычная радзіма пазмы — Італія, дзе яна была напісана і дзе яе павінны былі ўпершыню выдаць і перадаць у Ватыкан. Вось я і прапанаваў ажыццявіць гэта цяпер і такім чынам замкнуць амаль пяцісотгадовае «гістарычнае кола».

— Як паставіліся ў Італіі да гэтай ідэі?

— Спачатку вельмі насцярожана. Маўляў, а хто такі Гусоўскі? Беларусь? Эпоха Адраджэння? І што з таго? Я паказаў свае ілюстрацыі да пазмы, а потым мы разам з майстрам-друкаром сустрэліся з італьянскім прафесарам-лаціністам. Ён прачытаў пазму і кажа: «Так, гэта шэдэўр, трэба рабіць кнігу». І мы, як кажуць у Беларусі, талакой узяліся за працу. Разумеючы, што кнігу трэба зрабіць такой, каб і пазту не было за яе сорамна, і нам перад ім.

Распрацавалі бізнэс-план, а паколькі спонсараў знайсці не ўдалося, то кожны з удзельнікаў праекта ўнёс уласны грашовы пай. Ідэя і ілюстрацыі — Юрыя Якавенкі, а практычна ўсе не толькі чыста друкарскія, але і дызайнерскія, арганізацыйныя пытанні ўзялі на

рукамі кніга сшываецца. Праца вельмі тонкая...

— І раней, у часы Гусоўскага, самыя танныя кнігі «апраналіся» ў свіную альбо цялячую скуру, а самыя дарагія — у казіны ці авечы пергамент, — зазначае Юрый Якавенка. — Яны мелі засцежкі са спражкамі і без іх, скураныя завязкі, асабліва шыкоўныя кнігі ўпрыгожваліся золатам і каштоўнымі камянямі. Мы паў-Еўропы абшнарылі, перш чым знайшлі прыдатны матэрыял для казінага пергаменту. А ўпакоўка для кнігі больш сучасная. Пры гэтым, як бачыце, няма ніякіх узораў і ўпрыгажэнняў. Абышліся нават без тэкстаў аб пазце і маёй творчасці. Максімальны лаканізм, прыгожая, белая папера, белы пергамент, каб нішто не перашкаджала

тэксту пазмы і гравюрам.

Свой выяўленчы рад, які складаецца з трынаццаці гравюр, Юрый Якавенка распачаў з Міколы Гусоўскага і завяршыў Дзэвай Марыяй, зваротам да якой пазт заканчвае свой твор. Таксама, як было і ў даўніну, аддаецца даніна павагі заказчыку пазмы — папу Льву X (вобраз роду Медзічы) і яе фундатару каралеве Боне Сфорцы, а таксама каралю Сігізмунду I (Старому). І, безумоўна, вялікаму князю Вітаўту, дзяржаўна-палітычная дзейнасць якога вельмі высока ацэньваецца Гусоўскім, і яго воінству. Паколькі ж «Песня пра зубра» створана падчас чумы, то на адной з гравюр — вобраз гэтай жудаснай бяды. Таксама адлюстраваны залатаардынцы, бой тура з д'яблам, сабакамі, ільвамі і гіенамі, сімвал Дняпра — Барысфен. Такі востры ланцужок, быццам вечны паядынак паміж добром і злом...

Дарэчы, італьянскаму прафесару-лаціністу для знаёмства з пазмай перадалі мінскае, трохмоўнае выданне (на лацінскай, беларускай і рускай мовах) «Песні пра зубра» 1980 года. І калі ён прачытаў лацінскі тэкст, то заўважыў дзве памылкі — не халала... двух косак. Мо, іх не было ў пазта альбо ў кракаўскім першавыданні.

— А чаму кніга толькі лацінамоўная?

— Гусоўскі пісаў на латыні і менавіта на такой мове кнігу павінны былі перадаць у Ватыкан. Тады, у XVI стагоддзі, латынь ведалі многія, на ёй, як вядома, пісаліся не толькі пазмы, але і навуковыя працы, трактаты. Ды і цяпер у Італіі ёсць школы, дзе разам з італьянскай, англійскай вывучаюць і лацінскую мову. Хоць, вядома, сёння ёй валодаюць нямногія і таму ў далейшым, калі будуць фінансавыя магчымасці, мы плануем выдаць дадатак да кнігі на беларускай, італьянскай і англійскай мовах.

Барыс ПРАКОПЧЫК.
Фота Яраслава ВАНЮКЕВІЧА.